

Z branjem slikanic k trajnostno naravnani družbi

Barbara Bednjički Rošer

Univerza v Mariboru,
Pedagoška fakulteta
barbara.bednjicki@um.si

Dragica Haramija

Univerza v Mariboru,
Pedagoška fakulteta
in Filozofska fakulteta
dragica.haramija@um.si

Prispevek osvetljuje temo trajnostno naravnane družbe v otroški literaturi z upoštevanjem gradnikov bralne pismenosti. Vzgoja za trajnostni razvoj je tako kot bralna pismenost vseživljenjski proces, zato smo za razumevanje pojmovanja trajnosti in vloge posameznikov pri njenem uresničevanju, ki se prične oblikovati že v predšolskem obdobju, izbrali slikanico Liis Sein in Gerde Märten *Moje mesto*. Posledice človekovega vpliva na okolje, ki jih ubeseduje tudi sodobna otroška književnost, so lahko pri vzgajanju in izobraževanju predšolskih otrok v odgovorne ter ozaveščene posameznike pomembno izhodišče vseživljenjskega učenja. Multimodalna analiza slikanice kaže, da ilustracije vplivajo na razumevanje zgodbe in spreminjajo oz. natančneje predstavljajo osnovne morfološke značilnosti besedila, obenem pa je posebna pozornost namenjena perečim izzivom preobremenjenega naravnega okolja in spodbujanju vključujočega trajnostnega delovanja v urbanih središčih, ki je bilo izpostavljeno tudi na literarnih matinejah oz. srečanjih s pisateljico in z bodočimi vzgojitelji, študenti predšolske vzgoje na Univerzi v Mariboru ter otroki iz bližnjega javnega vrtca. Izvedli smo študijo primera, v katero smo vključili izredne študente tretjega letnika študijskega programa Predšolska vzgoja ($n = 13$). Opravljena je bila analiza vsebine odgovorov, ki izkazujejo široko pomensko polje razumevanja celostnega branja in predstavljajo primer medpodročnega povezovanja, ki lahko pomembno prispeva k razvoju gradnikov bralne pismenosti in trajnostne prihodnosti.

Ključne besede: slikanica, otroška književnost, multimodalnost, trajnostni razvoj, gradniki bralne pismenosti

 © 2025 Barbara Bednjički Rošer in Dragica Haramija
<https://doi.org/10.26493/978-961-293-538-2.17>

Uvod

Izbrana slikanica Liis Sein in Gerde Märten *Moje mesto* (2023), v prevodu Julije Potrč Šavli, je izšla v okviru projekta Utrip evropske literature (Pulse of European Literature), ki je namenjen izdaji sodobnih knjižnih del z območja

držav Evropske unije, ki nagovarjajo skupno evropsko identiteto, stremijo k vključevanju, sprejemanju drugačnosti in zagotavljanju enakosti za vse ljudi, pri čemer je posebna pozornost namenjena okolju in boju proti podnebnim spremembam, kar lahko vzgojitelji z otroki postopno razvijajo skozi »problemsko občutljivost, ozaveščanje strategij reševanja ter iskanje novih poti in rešitev« (Dolinar in Likar, 2021, str. 72). Jurka Lepičnik Vodopivec idr. (2023) pišejo, da razvoj ustrezne okoljske zavesti in sodobnega koncepta trajnostnega razvoja, ki združuje okoljsko, socialno in ekonomsko dimenzijo, temelji na vzgojiteljevi izbiri metod dela, ki otrokom omogočijo uporabo pridobljenega znanja, razvoj odgovornosti za lastno prihodnost in dejavno spreminjanje kulture obnašanja in ravnanja.

Slikanica *Moje mesto* (2023) skozi literarno izkušnjo odnosa posameznika in družbe do narave, živali in okolja z upoštevanjem naslovnikove starosti (predšolski otroci) ozavešča o aktualnih in perečih izzivih preobremenjenega naravnega okolja ter globalnih posledicah neodgovornega človekovega delovanja (pri čezmernem izčrpavanju ekosistemov, kar se kaže v zmanjševanju biotske raznovrstnosti) in spodbuja vključujoče trajnostno delovanje ter »prevzemanj[e] iniciativnosti za ustvarjalne rešitve ter njihovo realizacijo« (Drljić in Riccarda Kiswarday, 2021, str. 19).

Poučevanje za kompetence trajnostnosti poteka na različne načine, Eurýdice (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024) med evropskimi sistemi izobraževanja Slovenijo uvršča k državam, kjer je trajnostnost splošni cilj izobraževanja oz. vrednota v izobraževanju, s tem povezane kompetence pa so vključene v vsa področja dejavnosti ter imajo pomembno vlogo pri prehajanju v zeleno in trajnostno prihodnost evropskih družb. Pomembno je zavedanje, da posledice človekovega vpliva na okolje ubeseduje tudi sodobna otroška književnost, ki je lahko vzgojiteljem izhodišče pri vzgajanju in izobraževanju otrok v odgovorne ter ozaveščene posameznike, saj preko branja mladim generacijam omogoča razvijanje vrednot in pridobivanje raznolikih znanj.

V predšolskem obdobju ima branje večplastno vlogo, saj otrokom omogoča estetsko doživljanje besedil, spodbuja etično razumevanje sveta, krepi kritično mišljenje in odgovarja na njihove razvojne potrebe po spoznavanju sebe ter okolja (Haramija, 2017; Kordigel Aberšek, 2008; Marjanovič Umek idr., 2006). Ob tem ima izbrano literarno besedilo pedagoško funkcijo, saj posreduje vrednote in odpira prostor za pogovor ter estetsko funkcijo, ki bogati otrokovo doživljanje jezika in umetniškega izraza (Saksida, 2017, 1994). Slikanica *Moje mesto* (Sein in Märten, 2023) je lahko v predšolskem obdobju ustrezno izhodišče za pogovor, saj otrokom omogoča celostno izkušnjo,

spodbuja razmislek ter oblikovanje stališč in vrednot v povezavi s trajnostnim razvojem. Estetski elementi slikanice pa pripomorejo k poglobljenemu čustvenemu doživljanju, otrokom temo približajo, da jo lažje razumejo, čustveno ponotranjijo in s tem postopno (pre)oblikujejo dojemanje sveta.

Izhodišče za celovit pristop k obravnavi izbrane slikanice predstavlja multimodalna analiza, ki omogoča preučitev interakcije med besedilom, ilustracijami in vsebinsko-oblikovnim odnosom, ki vpliva na razumevanje pomena (Haramija in Batič, 2013; 2016). Dragica Haramija in Janja Batič (2025, str. 129–130) poudarjata, da je sopostavljanje različnih kodov sporočanja v enovito celoto značilnost multimodalnih besedil, v katerih se informacije različnih kodov ne podvajajo, ampak dopolnjujejo in skupaj ustvarjajo nov pomen. V vzgojno-izobraževalnem procesu branje slikanic hkrati pomeni tudi razvijanje multimodalne pismenosti.

Pogovor o prebranem in poustvarjalne dejavnosti pa ne prinašajo le novih znanj, temveč sooblikujejo osebnostne lastnosti in trajnostno zavest, skladno z Unescovimi smernicami o vzgoji za trajnostni razvoj (UNESCO, 2017; Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, 2022; Vižintin, 2024).

Namen raziskave je bil preučiti, kako z izbrano slikanico spodbuditi bralno pismenost v predšolskem obdobju ter kako bodoči vzgojitelji literarno izkušnjo povezujejo s spodbujanjem trajnostnega razvoja.

Metodologija

Cilj raziskave je bil preučiti vpliv multimodalnega dela na pristope za razvoj gradnikov bralne pismenosti v predšolskem obdobju ter prepoznavanje in povezovanje literarne izkušnje bodočih vzgojiteljev z namenom ozaveščanja in spodbujanja trajnostnega delovanja pri predšolskih otrocih. Zastavili smo si raziskovalna vprašanja:

- Katere gradnike bralne pismenosti bodo bodoči vzgojitelji povezali z literarno izkušnjo odnosa posameznika do živali in narave z namenom postopnega razvijanja trajnostnega delovanja?
- Katere metode bodo udeleženci raziskave izpostavili v zvezi s spodbujanjem posameznih gradnikov bralne pismenosti v predšolskem obdobju?
- Ali bodo študentje pri razvijanju posameznih gradnikov bralne pismenosti dejavnosti načrtovali medpodročno?

Kriteriji za izbor bralnega gradiva so literarni (Haramija, 2017, str. 24–25) in likovni (Zupančič, 2017, str. 44). Za teoretična izhodišča sta uporabljeni me-

todi deskripcije in kompilacije, saj gre za osvetlitev terminologije, pri čemer je uporabljena uveljavljena literatura. Osrednji del predstavlja multimodalno analizo izbrane slikanice ter nakazuje mogoče povezave s posameznimi gradniki bralne pismenosti za njihov razvoj pri otrocih. V sklepnem delu je uporabljena metoda sinteze.

Raziskavo, s katero smo preverili pristope k razvoju gradnikov bralne pismenosti, smo v mesecu decembru 2023 izvedli na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Uporabljena je bila kvalitativna metoda znanstvenega raziskovanja, ki temelji na študiji primera, »s poudarkom na razumevanju in interpretaciji« odgovorov udeležencev (Vogrinc, 2008, str. 49). Raziskovalni vzorec ($n = 13$) je bil priložnostni, vključenih je bilo 13 izrednih študentov tretjega letnika študijskega programa Predšolska vzgoja (udeleženci izbirnega predmeta Družinska pismenost). Raziskava je potekala v treh fazah. V prvi fazi so študenti izbrano delo prebrali, v drugi fazi so multimodalno delo analizirali in odgovarjali na odprta vprašanja, s katerimi smo v naprej določili teme (gradniki bralne pismenosti): *Kaj bi po vašem mnenju lahko vzbudilo pozornost in motivacijo za branje izbrane slikanice pri otrocih? Ali slikanica ponuja možnost za razvoj besedišča? Ali slikanica po vašem mnenju predstavlja možnost za oblikovanje lastnega mnenja otrok oz. vključujoče trajnostno delovanje? Na kakšen način prispeva k razumevanju koncepta bralnega gradiva? Kako bi preverili razumevanje? Navedite primere dejavnosti, s katerimi bi spodbujali otrokov odziv na besedilo in s katerimi bi spodbujali tvorjenje besedil. Kako bi v vrtcu s pomočjo izbrane slikanice razvijali govor in glasovno zavedanje?* V tretji fazi smo opravili analizo vsebine odgovorov na odprta vprašanja. Vključili smo tudi nekatere dobesečne navedbe sodelujočih v raziskavi, ki so označene s poševnim tiskom. Veljavnost analize je bila zagotovljena z uporabo vnaprej določenih tem, zanesljivost pa s sistematičnim kodiranjem odgovorov. Omejitvi raziskave sta majhnost vzorca s priložnostnim izborom udeležencev in možnost pristranskosti (v smislu večje motiviranosti in predhodnega znanja glede obravnavane tematike), saj so bili udeleženci študentje izbirnega predmeta. Ugotovitve zato niso neposredno prenosljive na širšo populacijo, predstavljajo pa izhodišče za prihodnje raziskave na večjih in raznolikih vzorcih.

Rezultati in interpretacija

Multimodalna analiza literarnega dela

Sintetično zastavljeno zgodbo, ki se odvija v enem toplem poletnem dnevu, pripoveduje prvoosebni pripovedovalec, deček Oskar. Ko ga mama pošlje v rastlinjak po zelišča, deček nehote poruši svoje mesto, ki ga gradi iz odpadnih materialov. Ko Oskar stopi s terase v rastlinjak, stopi v svet živali, ki so

Slika 1

Naslovnica in notranja naslovnica (Liis Sein in Gerda Mårtens, 2023; objavljeno z dovoljenjem založbe)

tam še sploh ostale (prikazane so na deveti dvostranski ilustraciji; preglednica 1, celica 9). Živali se med seboj pogovarjajo o uničenju narave, vendar pogovor nikoli ne preskoči na Oskarja. Iz besedila in ilustracij ne moremo razbrati, katera žival kaj govori. Oskar ostaja v realnem svetu, zagleda se v črva, za katerega se mu zdi, da mu je nekako razkril stisko rastlin in živali. Deček začuti, da bodo živali odšle drugam, rastline pa ne bodo več rasle, če se bomo ljudje tako vedli. Namig na okoljevarstveno temo je razviden tudi iz intraikoničnega besedila z omembo zelenega preobrata in okoljske aktivistke Grete Thunberg. Razpoloženje ob ugotovitvi, da lahko zaradi iztrebljanja rastlin in živali prenehamo obstajati, kar je v ilustracijah (preglednica 1, celici 12 in 14) predstavljeno s praznino oz. z odsotnostjo živih bitij, je temačno. Ker pa se zdi, da je Oskar vendarle našel rešitev za novo mesto, polno zelenja, je vzdušje ob koncu prijetno in pomirjujoče. Oblikovni odnos med besedilom in ilustracijami je simetričen, v ilustracijah pa so dodani nekateri elementi (odsotnost živega), ki grozljivo propada sveta v besedilu stopnjujejo skozi stisko dečka Oskarja.

Analiza in interpretacija

Maja 2024 smo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (študijski program Predšolska vzgoja, predmeta Mladinska književnost in Slovenski jezik, skupaj 98 študentov) in v bližnjem javnem vrtcu (19 otrok) gostili estonsko pisateljico Liis Sein, avtorico besedila v slikanici *Moje mesto* (2023), in prevajalko Julijo Potrč Šavli, ki je literarna dogodka prevajala. V okviru izvedbe bralnega dogodka v vrtcu je bila uvodna motivacija povezana oz. podkrepljena še z uzaveščanjem kategorije avtorja literarnega besedila in njegove vloge (Kordigel Aberšek, 2008, str. 180), saj je zmožnost razlikovanja pragmatične in literarnorecepcijske govorne situacije, ko je neposredni sporočevalec (avtor) le izjemoma prisoten, v predšolskem obdobju pomemben izobraževalni

Preglednica 1 Besedilo in ilustracije v slikanici *Moje mesto* (2023)

Besedilo	Ilustracije
1 Mama prosi Oskarja, naj ji prinese zelišča, ta pa nehotе podre maketo mesta.	Deček stoji v prvem planu, ob njem je pes, zadaj so tri stolpnice modre barve. Deček in pes bralcu kažeta hrbet, gledata proti mestu (vidita to, kar vidi bralec).
2 Deček našteva odpadne materiale, iz katerih je zgradil mesto (embalaža za sok, plastične škatle, plastenke, lončki ...).	Besedilo je na levi strani, ilustracija čez vso desno stran in se malce prelije tudi nazaj, na levo stran. Kar je zapisano (materiali), je tudi ilustrirano. Dodano je intraikonično besedilo (zobna pasta, dnevnik s 33. avgusta).
3 Oskar se zave, da je zaradi nerodnega, hitrega vstajanja porušil mesto.	Na terasi stoji rastlinjak, ob njem v loncih rastejo štiri drevesa, prav tako rastejo rastline v cvetličnem koritu, v ozadju so obrisi mesta. Deček pravkar stopa skozi vrata na teraso.
4 Deček našteva, kaj vse raste v njihovem majhnem rastlinjaku: paradižniki, kumare, buče, grozdje, lubenica, solata, zelišča.	Besedilo in ilustracija sta ločeni; na levi strani dvojne strani je ilustracija, na kateri se vidi notranjost rastlinjaka (prepoznamo grozdje, bučo, paradižnike), deček je upodobljen s hrbtne strani, torej spet lahko opazujemo to, kar vidi glavni lik. Na desno stran je umeščeno besedilo.
5 Dečku se zdi, da sliši nek glas.	Na dvostranski ilustraciji je notranjost rastlinjaka, v prvem planu so dečkov obraz, peteršiljeva vejica in buča.
6 Deževnik sprašuje, če je kdo videl krta, kuščar pa mu odgovori, da se je krt že davno odselil.	Na dvostranski ilustraciji sta upodobljena deževnik in kuščar, imata attribute človeškega – očala, čepica.
7 Deževnik ugotovi, da je ostal edini, da so vsi drugi odšli.	Na desni strani je ilustracija, ki prikazuje, kako se deževniki selijo z različnimi prevoznimi sredstvi (vsi gredo v desno, torej naprej).
8 V mestu ni več ptic, ker je zanje prenevarno.	Na dvostranski ilustraciji je levo spredaj deblo, na katerem je polomljena ptičja hišica. Po celotni pokrajini so naslikani štori, ki poudarjajo uničenje narave in praznino. Za drevesom je buldožer, ki nalaga še zeleno drevo v kontejner za odpadke. V ozadju so bloki, gradbišče in velik nakupovalni center (intraikonično besedilo).
9 Tudi čebele so odletele.	Iz dialogov ne moremo sklepati, katera žival govori, na sliki so miš, mačka, črv in čebela, med njimi paradižniki, listi solate in zelišča – bralec ve, da se zgodba odvija v rastlinjaku.

Nadaljevanje na naslednji strani

cilj književne vzgoje. Otroci so tako spoznali avtorico besedila, Liis Sein, ki je zgodbo prebrala v estonsčini, seznanili so se s tujim jezikom, sledilo je branje v slovenščini, nato pa pogovor s pisateljico in druženje z otroki ob dejavnem

Preglednica 1 *Nadaljevanje s prejšnje strani*

Besedilo	Ilustracije
10 Kuščar zna povedati, da so se mravlje preselile v hiše k ljudem, kjer imajo na voljo veliko hrane. Tudi on zapusti rastlinjak.	Na enostranski ilustraciji so mravlje, ki uživajo v človeškem bivališču med plastičnimi odpadki (lončki, slamice) in drugo embalažo (prepoznamo embalažo za pokovko), v spodnjem delu ilustracije je intraikonični napis (Cockta), ki nekako poudarja sladke razvade ljudi.
11 Oskarjeva vez s svetom živali je deževnik, s katerim si zreta v oči; deček nabere zelišča in opazi, da rastline niso več tako bujne, kakor so bile včasih.	Deček ima žalosten pogled, njegove ustnice so stisnjene; fokus na otrokovem obrazu je žalost. Na visoki gredi opazimo paradižnike, bučo in še nekatere rastline, deček v rokah drži šopek zelišč.
12 Deček priteče nazaj v kuhinjo in se zaveda, da ga je zaradi propadanja narave strah.	Enostranska ilustracija prikazuje Oskarjev dom – del kuhinje in dnevnega prostora (v ozadju se kuha juha, zaradi katere ga je mama poslala po zelišča), skoraj osrednjo pozicijo imajo tetrapaki, platenke, lončki in drugi odpadki, s katerimi se je igral Oskar in iz njih sezidal mesto, ki ga je ob odhodu po zelišča nenamerno podrl. V ospredju sta prazen naslonjač in kavna mizica. Grozeča je odsotnost ljudi – praznina prostora.
13 Deček v monologu obnovi, kako so vse živali zapustile rastlinjak in da enkrat v njem ne bo več rastlin.	Ilustracija se razteza čez dvojno stran: desno zgoraj letijo stran velika ptica (samo zadnji del), manjša ptica in čebela (ponovitev z notranje naslovnice); vemo, da odhajajo, ker imajo s sabo torbo, kovček in vrečo. Levo spodaj so krt, kuščar, črv in miš (na nahrbtniku še žuželka), ki gledajo za odhajajočimi živalmi.
14 Skozi notranji monolog prvoosebnega pripovedovalca razumemo njegovo počutje: enako je osamljen, kakor se je počutil samotno deževnik v rastlinjaku.	Na ilustraciji je bližnji plan odpadkov, ki jih je deček uporabil za izgradnjo svojega mesta, platenke, pločevinke, slamice ipd. ter polno avtomobilčkov.
15 Oskar pomete smeti in začne graditi novo mesto, v katerem je polno zelenja.	Na sliki ni stolpnic, pač pa manjše hiše, ki imajo okrog sebe trate (dve imata rastlinjaka na strehi), na strehi ene od hiš so sončne celice, polno je dreves, levo je velika travnata površina, vrnile so se čebele.
16 Oskar reče mami, da bi pojedli juho.	Očka bere časopis, v njem sta prepoznavna dva naslova (intraikonično besedilo): Zeleni preobrat, Greta Tu... Deček se veseli obrača k mami, ta ga z nasmeškom objame, pes jih radovedno opazuje. V ozadju so na mizi že pripravljeni krožniki za obrok.

spodbujanju okoljske zavesti in prevzemanju iniciative za odgovorno zeleno prihodnost s sajenjem rastlin na vrtčevskem igrišču. Tudi za bodoče vzgojiteljice je bilo srečanje s pisateljico prispevek k razumevanju pomena celostnega branja slikanic, ki so ga skozi pogovor sooblikovali vsi udeleženci literarnega dogodka, obenem pa krepili kompetence za trajnostnost, saj so razmišljali in

Slika 2 Utrinki literarnih matinej (objavljeno z dovoljenjem založbe)

uzaveščali odgovoren odnos do naravnega ter družbenega okolja, tudi kot pomembnega dela poučevanja otrok v vrtcu o podnebnih spremembah, pomenu biodiverzitete, pridelavi hrane, ravnanju z odpadki ipd.

Bralna pismenost obsega devet gradnikov: *govor, motiviranost za branje, razumevanje koncepta bralnega gradiva, glasovno zavedanje, besedišče, tekoče branje, razumevanje besedil, odziv na prebrano in kritično branje* (Haramija in Ivanuš Grmek, 2020, str. 9). Posamezni gradniki se razvijajo kot del celote, povezani so s cilji vseh kurikularnih področij, obenem pa predšolsko obdobje predstavlja postavljanje temeljev, ki bodo omogočali uspešen razvoj gradnikov v nadaljnjem izobraževanju, z izjemo tekočega branja, ki se razvija šele, ko je otrok opismenjen.

Odgovori udeležencev raziskave kažejo, da spodbujanje gradnikov bralne pismenosti ob multimodalnem delu načrtujejo za celoten potek bralnega dogodka. *Bralna motivacija* je v vzajemnem odnosu z razumevanjem besedil, hkrati pa spodbuja interes za branje in pozitiven odnos do slednjega ter omogoča hitrejši napredek v razvoju bralne pismenosti (Bošnjak in Košir, 2020). Raziskovanci bi jo spodbujali z raznolikimi oblikami uvodne motivacije. Odgovore smo razdelili v dve kategoriji. V prvo smo razvrstili odgovore, ki izhajajo iz napovedovanja vsebine na podlagi bralnega gradiva – domišljajska motivacija: *ogledali bi si naslovnico slikanice, opazovali bi naslovnico in se pogovarjali, otrokom bi prebrala naslov in bi razmišljali o vsebini, pozornost pritegne glavni junak na naslovnici* itn. V drugi pa so odgovori, ki izhajajo iz otrokovih izkušenj – izkušnjska motivacija: *ogledali bi si rastlinjak z vrtninami, pred branjem bi se odpravili na opazovalni sprehod po mestu, iz odpadnega materiala bi zgradili mesto, obiskali bi bližnji rastlinjak, z otroki bi sadili rastline na vrtčevskem vrtu* itn.

Sodobna literarnoreceptijska didaktika mladinske književnosti pozna več

tipologij bralnih motivacij (Kordigel Aberšek, 2008; Pečjak in Gradišar, 2015; Saksida, 1994), njihov temeljni namen pa je »vzbujanje pripravljenosti otrok za sprejemanje besedil in oblikovanje njihovih pričakovanj« (Saksida, 2017, str. 53) oz. ustvarjanje anticipacije, ki se začne z vzgojiteljevim razmišljanjem o izvedbi bralnega dogodka v vrtcu in s pripravo otrok na poslušanje izbranega besedila, ki temelji na poznavanju besed in njihove rabe, zato je *besedišče* temeljni gradnik bralne pismenosti (Coyne idr., 2022; Voršič in Ropič Kop, 2020). Udeleženci raziskave so navajali, da izbrana slikanica ponuja različne možnosti za razvoj besedišča: o živalih – *miš, mravlje, krt, žuželke, deževnik, hrošč, kuščar, čebele, maček, ptice in pes*; rastlinah – *drevo, grmovje*, zlasti o sadju in zelenjavi – *paradižnik, kumarice, paprika, redkvice, buče, čebula, solata, lubenica, grozdje*; začimbah in zeliščih – *timijan, koriander, zelena, sivka, koper, peteršilj, bazilika*. Izpostavili so posamezne besede, ki bi jih dodatno pojasnili: *nakupovalno središče, podzemna železnica, tunel, sladoledarna, konzerve, embalaža, časopis, ždeti, marljivo*; sopomenko: *prst*; prenesene pomene: *njegov trud je bil zaman, škropiva so opravila svoje, zmajati z glavo, vzeti pot pod noge, pobrati se iz mesta, greva vsak svojo pot, vame se naseli strah*. Slikanica omogoča tudi seznanjanje z razmerji med družinskimi člani (Oskar, mama, očka, dedek, brat ipd.), lahko pa z otroki spoznavamo tudi prevozna sredstva, ki v besedilu sicer niso omenjena, ampak jih najdemo na ilustracijah (avtobus, avto, letalo, bager, helikopter).

Udeleženci raziskave so v bralnem gradivu iskali tudi možnosti spodbujanja vrednotenja in *kritičnega branja* oz. možnosti za izražanje lastnega mnenja otrok in navajali: *z otroki bi se pogovarjali o neodgovornem ravnanju z živalmi; pogovarjali bi se o pomenu rastlin in zelenih površin v mestu; prebrali bi tudi Kosturanovo Deklico in mesto (2023) in zgodbi primerjali*. Izpostavljeno je onesnaženo okolje – *iskali bi rešitve, kako bi lahko prispevali k bolj čistemu okolju; z otroki bi lahko spregovorili o pomenu čebel za človeka; s pogovorom bi skušali kritično razmišljati o varčevanju s papirnatimi brisačami in porabi pitne vode; en vidik kritičnega razmišljanja predstavlja problematika odpadkov, lahko bi naredili načrt, kako bomo skupaj skrbeli za ločevanje odpadkov ipd*. V odgovorih raziskovancev prepoznavamo tudi spodbujanje govora, skozi katerega otroci »razvijajo vrednote, pridobivajo znanja in veščine za reševanje okoljskih in družbenih izzivov«, trajnostnost pa »zagotavlja socialno-čustvena komponenta, ki pri otrocih vpliva na usvajanje vrednot in oblikovanje stališč« (Marič Jurišin idr., 2020, str. 52, 64), kar ne prinaša le novih znanj, temveč sooblikuje osebnostne lastnosti in trajnostno zavest posameznika.

Slikanice, v katerih se tesno prepletata jezikovni in vizualni kod sporočanja (Haramija in Batič, 2016; 2020), so v vrtcu še posebej primerne za razvija-

Slika 3

Čezmerno izčrpavanje ekosistemov (Liis Sein in Gerde Märtens, 2023, str. 16–17; objavljeno z dovoljenjem založbe)

nje multimodalne pismenosti. Pri branju multimodalnih besedil je ilustracija enakovreden nosilec informacij in pomembno prispeva k razvoju vizualne pismenosti. Udeleženci raziskave so povezave med literarnim in likovnim kodom sporočanja izpostavili pri razumevanju koncepta *bralnega gradiva* z utemeljitvami, da – *ilustracije v slikanici dopolnjujejo besedilo; liki na ilustracijah izkazujejo čustva; na ilustracijah najdemo tudi živali in rastline, ki v besedilu niso omenjene (pes, artičoke); na naslovni ilustraciji je Oskar v »zelenem« mestu, kot si ga le želi; ilustracije in besedilo prikazujejo odtujenost od narave in izčrpavanje naravnega okolja; intraikonično besedilo v zadnji ilustraciji daje upanje, da še lahko spremenimo svoj odnos do narave ipd.* Odgovori udeležencev raziskave izkazujejo široko pomensko polje dojemanja oz. razumevanja literarno-likovnega branja, kar je za bralno pismenost temeljnega pomena. Vzgojitelji kot profesionalni bralci so namreč bralni zgled in z branjem omogočajo prepoznavanje smeri branja ter orientacijo v bralnem gradivu, če poteka tako, da si otroci med poslušanjem ogledujejo ilustracije, ki pomembno prispevajo tudi k razumevanju zgodbe, jo dopolnjujejo ali celo spreminjajo.

Povezave med literarnim in likovnim kodom sporočanja so udeleženci raziskave izpostavili tudi pri razvijanju gradnikov *govor* ter *razumevanje besedil*, ki izhajata iz vidnega in slušnega zaznavanja. Udeleženci so navajali vprašanja, s katerimi bi preverili razumevanje izbrane slikanice. Vprašanja smo razvrstili v dve kategoriji. Najprej so tu vprašanja, ki se nanašajo na besedilo: *Kaj je moral Oskar prinesiti mami? Kaj se je zgodilo z mestom, ki ga je Oskar zgradil? Iz česa je gradil svoje mesto? Kaj vse raste v rastlinjaku? Koga je iskal deževnik? Kam so se preselile mravlje? Kam se je odpravil deževnik? Zakaj smetnjaki niso primerna gnezdišča za ptice? Zakaj so živali pomembne? Kaj se bo zgodilo z živalmi, če ne bodo ničesar ukrenili? Kaj ima vsaka hiša v novem mestu, ki ga gradi Oskar? Sledijo vprašanja, ki se nanašajo na ilustracije: *Kdo opazuje mesto z Oskarjem? Kje poročajo o katastrofi, ki je prizadela mesto? V kakšnem mestu**

živi Oskar? Kam je šel Oskar po zelišča? Kaj se dogaja z deževniki na ilustraciji? Zakaj ptice v mestu ne morejo gnezditi? Kje so mravlje? Kakšen je vrt? Kaj vse raste v rastlinjaku? Kje Oskar išče mamo, dedka, očeta in brata? Kaj počnejo živali? Kakšno mesto gradi Oskar?

Povezave med literarnim in likovnim kodom sporočanja smo v odgovorih udeležencev raziskave prepoznali tudi pri spodbujanju *odziva na prebrano*, ki se v predšolskem obdobju izkazuje skozi tvorjenje ustreznega in smiselnega govora otrok ter uporabo informacij oz. znanja v novih situacijah (Pulko in Kranjec, 2020) in se navezuje na razumevanje branega besedila (Pinto idr., 2019). Udeleženci raziskave so med primeri dejavnosti, s katerimi bi spodbujali otrokov odziv na prebrano, navajali: *otrokom bi pripravila slikovno gradivo (4–6 slik), jih povabila, da ga uredijo v pravilno zaporedje in ob tem pripovedujejo; otroke bi povabila, da likovno poustvarjajo; spodbujala bi simbolno igro; postavili bi mesto iz odpadne embalaže; izdelali bi lutke in pripravili lutkovno predstavo; izdelali bi si žepno pravljičo ipd.*

Učne metode oz. aktivnosti otrok in vzgojiteljev, ki usmerjajo uresničevanje kurikularnih ciljev, določajo tudi načine interakcije in komunikacijo. Metodična kompetentnost vzgojiteljev zagotavlja, da bodo strokovno presodili ustreznost izbranih aktivnosti glede na zastavljene cilje. Pri izvedbi literarnih bralnih dogodkov je izhodiščna dokumentacijska metoda – metoda dela z besedilom (Valenčič Zuljan in Kalin, 2024), ob kateri so udeleženci raziskave navajali, da bi *govor*, ki je ena pomembnejših nalog vrtca, spodbujali z različnimi verbalnimi metodami. Odgovore smo razvrstili v štiri kategorije: (a) opisovanje: *po prebrani zgodbi bi si ilustracije ogledali, otroci bi jih opisovali, opisovali bi živali na ilustracijah, opisali bi sadje, zelenjavo in zelišča na ilustracijah, opisali bi, kaj vse raste v rastlinjaku*; (b) pogovor, diskusija: *pogovarjali bi se o zdravem načinu življenja, pogovorili bi se o odnosu do narave in živali, pogovarjali bi se, kaj bi se zgodilo, če bi odšle vse živali, pogovarjali bi se o odgovornem ravnanju v mestu, naravi, pogovorili bi se, kako ostati v stiku z naravo, pogovarjali bi se o zelenjavi, ki jo lahko pridelamo sami, pogovorili bi se, kje v mestnem okolju živijo živali*; (c) pripovedovanje ob ilustracijah: *otroci bi pripovedovali ob ilustracijah, zgodbo bi obnovili ob ilustracijah, ob slikah bi obnavljali zgodbo, ob ilustracijah bi se pogovarjali o vsebini*; (d) pojasnjevanje, glasno razmišljanje: *pogovorili bi se o Oskarjevem počutju po obisku rastlinjaka, otroci bi pripovedovali o dogodku, ki jim je bil najbolj všeč, otroci bi opisali, kje se zgodba dogaja, otrok bi predstavil svoj najljubši lik, otroci bi pripovedovali o svojem življenju v mestu.*

Raziskava Ljubice Marjanovič Umek idr. (2006) je pokazala, da pogosto branje v vrtcu pomembno prispeva k razvoju višjih ravni govora, pri čemer sta

pomembna zlasti vzgojiteljev način branja in pogostost govornih interakcij. Čeprav *Kurikulum za vrtce* (Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje, 1999) ne navaja obnavljanja besedil (Baloh, 2019, str. 15), raziskave (Baloh, 2019; Marjanovič Umek idr., 2006) kažejo, da je to osrednja dejavnost po prebranem besedilu, kar je ključno za razvoj pragmatične zmožnosti otrokovega pripovedovanja. Pri spodbujanju gradnika *odziv na prebrano* so udeleženci raziskave izpostavili tudi operacijsko-praktične metode, ki predstavljajo vrsto različnih praktičnih aktivnosti (Valenčič Zuljan in Kalin, 2024). Navajali so: *otroke bi povabila, da likovno poustvarjajo; sestavili bi mesto iz odpadne embalaže; izdelali bi lutke in pripravili lutkovno predstavo; povabila bi otroke na delovno akcijo in bi čistili okolico vrtca; pripravila bi poskus pred vrtcem in bi v zemljo zakopali časopisni papir in plastično vrečo ter po enem mesecu preverili, kaj se je zgodilo; na ekovrtičku bi gojili zelišča in jih prepoznavali po vonju, okusu*. Po analizi odgovorov ugotavljamo, da bi udeleženci raziskave odzive na prebrano razvijali z različnimi poustvarjalnimi dejavnostmi, kar nakazuje medpodročno povezovanje, ki velja za sodoben didaktični pristop z možnostjo povezovanja informacij z več vidikov, tudi z možnostjo implementacije ozaveščanja predšolskih otrok o trajnostnem razvoju.

Z metodama igre in demonstracije bi udeleženci raziskave spodbujali *glasovno zavedanje*, ki ima v abecednem sistemu pisave osrednjo vlogo pri učenju branja in pisanja (Zemljak Jontes in Bednjički Rošer, 2020). Udeleženci so navajali primere, ki smo jih razvrstili glede na zahtevnost: *prepoznavali bi dolge in kratke besede (krt – deževnik, juha – rastlinjak, hiša – nebotičnik) in jih razvrščali na dolge in kratke trakove; iskali bi rime (vrt – krt, smetišče – gnezdišče, ptiček – grmiček), aliteracije (buča, bazilika, bombon; solata, sivka, sok, sladoledarna; kuščar, krt, kumara, koriander), s poskoki bi zlogovali besede (ju-ha, me-sto, ce-sta, pa-ra-diž-nik, ne-bo-tič-nik), v ilustracijah bi iskali besede na posamezne začetne glasove (deževnik, Oskar, maček, rastlinjak)*.

Zaključek

Izbrana slikanica Liis Sein in Gerde Mörtens *Moje mesto* (2023) odpira pomembna vprašanja in skozi literarno izkušnjo odnosa posameznika ter družbe do narave, živali in okolja ozavešča o aktualnih izzivih preobremenjenega naravnega okolja, posledicah neodgovornega človekovega delovanja ter odnosu posameznikov do narave v urbanih središčih. Prispevek osvetljuje obravnavo kakovostnega bralnega gradiva, ki pomembno prispeva k razvoju gradnikov bralne pismenosti in se hkrati umešča v kontekst razvoja ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje, kot jih opredeljuje dokument *Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje: evropski referenčni okvir* (Urad za uradne

publikacije Evropskih skupnosti, 2018). Izpostavili smo zlasti pismenost, naravoslovne in družbene kompetence ter kulturno zavest in izražanje. Branje kakovostnih slikanic z ekološko tematiko in medpodročnim načrtovanjem poustvarjalnih dejavnosti dolgoročno spodbuja oblikovanje vrednot, znanj in stališč, ki so temelj za odgovorno ravnanje posameznikov v trajnostno naravnani družbi.

Pomen branja in bralne kulture smo spodbudili tudi z literarnima matinejama ob obisku pisateljice na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru ter v bližnjem javnem vrtcu. Hkrati je bila izvedena raziskava o povezovanju vsebinsko-oblikovnega odnosa v slikanici z gradniki bralne pismenosti, ki je bila opravljena s študenti predšolske vzgoje na izrednem študiju. Rezultati vseh treh dejavnosti kažejo, da lahko dobro pripravljeni vzgojitelji, ki uza-vestijo pomen celostnega (multimodalnega) branja slikanic, pripomorejo k napredku bralne pismenosti predšolskih otrok, zlasti pa s premišljeno izbiro bralnih gradiv ustvarijo bogate izkušnje, ki ne spodbujajo le motivacije za branje, temveč krepijo tudi znanje in kompetence trajnostnosti.

Zahvala

Dragica Haramija je prispevek pripravila v okviru programske skupine P6-0156 Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, ki jo financira ARIS.

Literatura

- Baloh, B. (2019). *Umetnost pripovedovanja otrok v zgodnjem otroštvu*. Založba Univerze na Primorskem.
- Bošnjak, B., in Košir, K. (2020). 2. gradnik: motiviranost za branje. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 59–80). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Coyne, M. D., McCoach, D. B., Ware, S. M., Loftus-Rattan, S. M., Baker, D. L., Santoro, L. E., in Oldham, A. C. (2022). Supporting vocabulary development within a multitiered system of support: Evaluating the efficacy of supplementary kindergarten vocabulary intervention. *Journal of Educational Psychology*, 114(6), 1225–1241.
- Dolinar, M., in Likar, B. (2021). Inovativnost in podjetnost na osnovni šoli: pot za doseganje vrha »Bloomove piramide«. *Pedagoška obzorja*, 36(2), 64–77.
- Drljić, K., in Riccarda Kiswarday, V. (2021). Prepletenost rezilientnosti in inkluzivnih kompetenc bodočih učiteljev. *Pedagoška obzorja*, 36(3–4), 3–25.
- Haramija, D. (2017). Književnost v predšolskem obdobju. V D. Haramija (ur.), *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti* (str. 23–30). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Haramija, D., in Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Franc-Franc.

- Haramija, D., in Batič, J. (2016). Pomen multimodalne pismenosti za branje slikanic. V T. Devjak in I. Saksida (ur.), *Partnerstvo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in vzgojno-izobraževalnih inštitucij 2016: mednarodni posvet* (str. 35–48). Pedagoška fakulteta.
- Haramija, D., in Batič, J. (2020). 3. gradnik: razumevanje koncepta bralnega gradiva. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 81–106). Pedagoška fakulteta.
- Haramija, D., in Batič, J. (2025). Razumevanje retoričnih figur skozi multimodalno branje slikanic. V D. Haramija (ur.), *Preučevanje otroške in mladinske književnosti* (str. 127–146). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Haramija, D., in Ivanuš Grmek, M. (2020). Gradniki bralne pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 5–28). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Kordigel Aberšek, M. (2008). *Didaktika mladinske književnosti*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kosturanov, V. (2023). *Deklica in mesto* (A. Mustar, prev.). KUD Sodobnost International.
- Lepičnik Vodopivec, J., Mezgec, M., in Šindić, A. (2023). Poimovanje trajnosti in njeno uresničevanje v realnem vrtčevskem okolju z vidika vzgojiteljic. V J. Lepičnik-Vodopivec in M. Mezgec (ur.), *Vseživljenjsko učenje odraslih za trajnostni razvoj in digitalni preboj* (str. 145–160). Založba Univerze na Primorskem.
- Marić Jurišin, S., Šafran, J., in Malčić, B. (2020). Eko programme as factor of socio-emotional development of preschoolers. *Pedagoška obzorja*, 35(2), 52–68.
- Marjanovič Umek, L., Kranjc, S., in Fekonja, U. (2006). *Otroški govor: razvoj in učenje*. Izolit.
- Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2024). *Učenje za trajnostnost v Evropi: krepitev kompetenc ter podpora strokovnim delavcem in šolam: ugotovitve poročila Eurydice z nacionalnimi poudarki*.
- Pečjak, S., in Gradišar, A. (2015). *Bralne učne strategije*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pinto, G., Tarchi, C., in Bigozzi, L. (2019). Promoting narrative competence in kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 47, 20–29.
- Pulko, S., in Kranjec, E. (2020). 8. gradnik: odziv na besedilo in tvorjenje besedil. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 211–236). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Saksida, I. (1994). *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Obzorja.
- Saksida, I. (2017). Bralni dogodek v vrtcu. V D. Haramija (ur.), *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti* (str. 47–54). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

- Sein, L., in Märtens, G. (2023). *Moje mesto* (J. Potrč Šavli, prev.). Pivec.
- Slovenska nacionalna komisija za UNESCO. (2022). *Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj: kažipot*.
- Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. (1999). *Kurikulum za vrtce*.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti. (2018). *Ključne kompetence za vseživljenjsko učenje: evropski referenčni okvir*.
- Valenčič Zuljan, M., in Kalin, J. (2024). *Učne metode in razvoj učiteljeve metodične kompetence*. Pedagoška fakulteta.
- Vižintin, L. (2024). Igre za izobraževanje o prilagajanju podnebnim spremembam. V N. Dolenc in N. Cotič (ur.), *Učilnica za življenje: vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj* (str. 15–31). Založba Univerze na Primorskem.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Pedagoška fakulteta.
- Voršič, I., in Ropič Kop, M. (2020). 5. gradnik: besedišče. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 29–58). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Zemljak Jontes, M., in Bednjički Rošar, B. (2020). 4. gradnik: glasovno zavedanje. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 107–136). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Zupančič, T. (2017). Vloga kakovostne ilustracije v predšolskem obdobju. V D. Haramija (ur.), *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti* (str. 39–46). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Reading Picture Books for a More Sustainably Oriented Society

The paper highlights a sustainably oriented society as a topic in children's literature by taking into account the components of reading literacy. Sustainable development education is equally a life-long process as reading literacy. Therefore, the picture book by Liis Sein and Gerda Märtens, *My city*, has been chosen to help children understand the concept of sustainability and the role of individuals in its pursuit, something which already begins to develop in the pre-school age. The impacts of humans on the environment, conveyed through contemporary children's literature, can serve as an important starting point of life-long learning in the education of pre-school children towards becoming responsible and informed individuals. A multi-modality analysis of this picture book has shown that the illustrations impact the understanding of the story and change or more precisely present the basic morphological characteristics of the text, while special attention is also paid to the pressing challenges of an overwhelmed natural environment and to promoting inclusive sustainable conduct in urban centres. This was also highlighted during literary matinees or

meetings with the writer and future educators, students of pre-school education at the University of Maribor, and the children from nearby public kindergarten. A case study involving part-time junior students of pre-school education ($n = 13$) was conducted. An analysis of the content of answers demonstrating a wide semantic field of understanding of comprehensive reading was conducted, serving as a case of cross-curricular integration that can significantly contribute to the development of the components of reading literacy and a sustainable future.

Keywords: picture book, children's literature, multimodality, sustainable development, components of reading literacy